

УДК 008:061.2(477=19:479.25):271.72

Данник Катерина Олександрівна
<https://orcid.org/0000-0002-5257-8862>

*аспірантка,
Київський національний
університет культури і мистецтв
Київ, Україна
katlina17@gmail.com*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ВІРМЕНСЬКОЇ ДІАСПОРИ З ЕТНІЧНОЮ БАТЬКІВЩИНОЮ ТА РОЛЬ ЦЕРКВИ В КУЛЬТУРНІЙ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАД

Мета роботи. Метою роботи є аналіз культурних взаємовідносин між вірменською діаспорою та Вірменією, в яких важливу роль відіграє Вірменська Апостольська церква. **Методи дослідження** полягають у застосуванні методу аналізу сучасного стану двосторонніх зв'язків діаспори зі своєю батьківщиною та виявленні їх ключових визначальних рис. Завдяки численним інтерв'ю та опитуванням, проведеним з представниками Вірменської апостольської церкви в Україні та Вірменії, зібрано первинні матеріали про їх діяльність на українських теренах за період незалежності. **Наукова новизна.** Вперше розглянуто проекти вірменської діаспори з Вірменією та Міністерством Діаспори Вірменії, що налаштовані на виховання свідомої та патріотичної молоді. Введено до наукового обігу короткий нарис про історію єпархії Вірменської апостольської церкви на теренах незалежної України. **Висновки.** Встановлено, що вірменська діаспора в Україні має потужний консолідуючий орган – Спільку вірмен України, яка активно взаємодіє з Міністерством Діаспори Вірменії, встановлюючи не лише дипломатичні зв'язки, а й збагачуючи культурні скарбниці обох країн. Виявлено, що ще одним важливим органом у процесі взаємодії вірменської діаспори з етнічною батьківщиною є Вірменська Апостольська церква, яка з давніх часів відігравала неабияку роль у розвитку культури Вірменії. З огляду на це, здійснено дослідження ролі вірменської церкви в етнокультурній життєдіяльності вірменських громад сучасної України.

Ключові слова: діаспора, вірмени, взаємозв'язки діаспори з батьківщиною, громада, вірменська апостольська церква, паломництво, Міністерство Діаспори Вірменії.

Данник Екатерина Александровна, аспирантка, Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, Украина

Взаимосвязи армянской диаспоры с этнической родиной и роль церкви в культурной жизнедеятельности обществ

Цель работы. Целью работы является анализ культурных взаимоотношений между армянской диаспорой и Арменией, в которых важную роль играет Армянская Апостольская церковь. **Методы исследования**

заключаються в примененні метода аналізу сучасного стану двосторонніх зв'язів діаспори со своєю родиною і виявленні їх ключових отличительних черт. Благодаря многочисленным интервью и опросам, проведенными с представителями Армянской апостольской церкви в Украине и Армении, собраны первичные материалы об их деятельности на украинской территории за период независимости. **Научная новизна.** Впервые рассмотрены проекты армянской диаспоры с Арменией и Министерством Диаспоры Армении, нацеленные на воспитание сознательной и патриотической молодежи. Введен в научный оборот краткий очерк об истории епархии Армянской апостольской церкви на территории независимой Украины. **Выводы.** Установлено, что армянская диаспора в Украине имеет мощный консолидирующий орган – Союз армян Украины, который активно взаимодействует с Министерством Диаспоры Армении, устанавливая не только дипломатические связи, но и обогащая культурную сферу обеих стран. Выявлено, что еще одним важным органом в процессе взаимодействия армянской диаспоры с этнической родиной является Армянская Апостольская церковь, которая с древних времен играла большую роль в развитии культуры Армении. Учитывая это, осуществлено исследование по тематике роли армянской церкви в этнокультурной жизнедеятельности армянских общин современной Украины.

Ключевые слова: диаспора, армяне, взаимосвязи диаспоры с родиной, община, армянская апостольская церковь, паломничество, Министерство Диаспоры Армении.

Dannyk Kateryna, postgraduate, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Interconnections of the Armenian diaspora with the ethnic homeland and the role of the Church in the cultural life of communities

The purpose of the article is to analyze cultural interconnections between the Armenian diaspora and Armenia, in which the Armenian Apostolic Church plays an important role. **The research methodology** consisted in the analysis of the current state of bilateral relations of the diaspora with its homeland and the identification of their key features. As a result of numerous interviews and surveys conducted with representatives of the Armenian Apostolic Church in Ukraine and Armenia, primary materials were collected regarding their activity in the territory of Ukraine during the period of independence. **The scientific novelty of the work** lies in the first attempt to consider joint projects of the Armenian diaspora with Armenia and the Ministry of Diaspora of the Republic of Armenia aimed at educating conscious and patriotic youth. A brief essay on the history of the diocese of the Armenian Apostolic Church in the territory of independent Ukraine was introduced into scientific use. **Conclusions.** It was established that the Armenian diaspora in Ukraine has a powerful consolidating body, the Union of Armenians of Ukraine, which actively interacts with the Ministry of Diaspora of the Republic of Armenia, establishing not only diplomatic ties but also enriching the cultural treasuries of both countries. It was

revealed that another important body in the process of interaction between the Armenian diaspora and its ethnic homeland is the Armenian Apostolic Church, which has played an important role in the development of Armenian culture since ancient times. In view of this, a study was conducted on the role of the Armenian Church in the ethnocultural life of Armenian communities of modern Ukraine.

Key words: diaspora, Armenians, interconnections of the diaspora with the homeland, community, Armenian Apostolic Church, pilgrimage, Ministry of Diaspora of the Republic of Armenia.

Вступ. Поряд із потужними вірменськими діаспорами Франції, Аргентини та ін. країн, які після геноциду вірмен 1915 р. прийняли вірменських переселенців, діаспора в Україні вважається однією з найбільш активніших. Ці свідчення підкріплюються багатьма фактами: заплановано офіційний візит католика усіх вірмен Гарегіна II у 2018 р. для освячення вірменських храмів Києва і Дніпра; нагородження Співки вірмен України відзнакою Міністерства Діаспори Вірменії з нагоди визнання організації найбільш ефективним діаспоральним об'єднанням тощо. Важливу роль у діяльності вірменської діаспори в усьому світі відіграє рівень її інтегрованості в міжнародні структури та зв'язки з етнічною батьківщиною, які відбуваються, зокрема й за допомогою Вірменської Апостольської церкви, чим і обумовлена актуальність даної розвідки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зарубіжними вченими нерідко розглядається тематика взаємозв'язків вірменської діаспори з батьківщиною. Основоположне теоретичне осмислення феномену вірменської діаспори викладено в праці В. Дятлова та Е. Мелконяна «Вірменська діаспора: нариси соціокультурної типології [8]». У статті Л. Абраамяна висвітлено історичні, психологічні та символічні особливості взаємозв'язків вірменської діаспори з батьківщиною [1]. Розвідка Л. Кртян присвячена розгляду ролі й місця вірменської діаспори в політичних процесах Франції [12]. Роль вірменської церкви в культурологічних процесах діаспори в Україні розглянута вітчизняними вченими в релігієзнавчо-філософському [4] та соціальному [3]. Проблемним питанням у цьому контексті вважаємо невисвітленість сектору діяльності сучасних вірменських громад України в напрямку взаємодії з батьківщиною та ролі вірменської апостольської церкви в цих процесах.

Мета роботи – охарактеризувати двосторонні відносини вірменської діаспори України з Вірменією й Міністерством Діаспори Вірменії та місце і роль Вірменської Апостольської церкви в сучасній етнокультурній життєдіяльності вірменських громад України.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що вірмени на українських теренах відчувають себе комфортно, мають змогу зберігати й примножувати свою культурну спадщину, вони природно тяжіють і до своєї етнічної батьківщини. В етнополітичному контексті діаспоральних проблем вірмен за межами України помічаємо, що деяким громадам не вистачає єдності. Так, дослідниця вірменської діаспори Франції, Л. Кртян зазначає, що у країні

поміж вірменськими громадами існує серйозна конкуренція й абсолютно відсутнє кооперування зусиль [12, с. 18]. У цьому контексті вірменська діаспора України є більш організованою, тому що майже всі громади об'єднані Спілкою вірмен України. Завдяки цьому об'єднанню стає можливою реалізація численних проектів міжнародного рівня.

Важливим центром вірменської діаспори є потужний, всеохоплюючий орган – Міністерство діаспори Вірменії. Варто зазначити, що СБУ та її голова В. Шатворян неодноразово нагороджені Міністерством Діаспори як активні учасники процесу налагодження українсько-вірменських відносин. Так, у 2012 р. В. Шатворян був нагороджений Золотою медаллю Міністерства Діаспори, а за результатами опитування InternationalMediaHolding, на думку громадян Вірменії, саме Спілка вірмен України визнана найбільш ефективною структурою в діаспорі. Урочисте нагородження відбулось 13 лютого 2018 р. у Державній філармонії Вірменії [13]. Ця відзнака підкріплена заявою Міністерства Діаспори про те, що за допомогою СБУ вірмени України почали брати більш активну участь у всіх всевірменських програмах та заходах, які щорічно проводяться Міністерством Діаспори [14].

Враховуючи той факт, що населення Вірменії становить лише одну третю частину всього вірменського народу [7, с. 103], основним завданням всіх вірменських об'єднань світу є збереження національних традицій та створення нового культурного продукту й передача його у Вірменію. Міністерством Діаспори РВ створено низку проектів міжнародної взаємодії між діаспорою та Вірменією. Серед основних завдань міністерства діаспори, що пов'язані з культурним розвитком, є такі: сприяння здійсненню загальновірменських освітніх програм; збереження і розвиток культурної спадщини вірмен; утвердження і становлення в суспільстві іншомовних й іновірних вірмен національної ідентичності та «вірменізації»; репатріація всіх вірмен світу й паломництво молодих вірмен діаспори у Вірменію. Ці положення підкріплені численними програмами Міністерства Діаспори. До основних програм міністерства, в яких активно беруть участь вірменські громади України належать: Арі Тун (в перекладі з вірм. означає «Вертайся додому»), Спюрк (літня школа), Моя Вірменія, Загальновірменські конкурси, «Наші знамениті».

Найбільш розповсюдженою є програма Арі тун, розроблена в 2009 р., в якій беруть участь представники вірменської діаспори світу від 13 до 20 років. Виділяючи значні кошти на проведення програми, Міністерство діаспори запрошує молодих вірмен завітати до Вірменії та, проживаючи у вірменських родинах, відвідати найвизначніші пам'ятки рідної культури. СБУ кожного року заохочує до участі нових учасників цієї програми від України.

Іншою програмою Міністерства Діаспори є літній табір «Спюрк» (в перекладі з вірм. – діаспора), в якій активно беруть участь представники Спілки вірменської молоді України. Зокрема, у 2014 р. представники САМУ виявили особливу активність. Молодь зібралася з багатьох міст України: Харків, Дніпро, Донецьк, Чернігів, Миколаїв, Запоріжжя й Львів. Окрім численних зустрічей, лекцій з істориками, політологами, журналістами

й громадськими діячами, представники вірменської молоді України встановили такі контакти із місцевими молодіжними організаціями.

Варто зазначити, що діаспора України намагається брати активну участь у всіх програмах Міністерства Діаспори. При цьому ця участь виявляється не лише в безпосередній присутності на заходах, а й у власних пропозиціях та проектах. Зі свого боку, вірменські громади України намагаються не лише брати участь у програмах Вірменії, а й співпрацюючи на міждержавному рівні з такими установами як Міністерство культури, Міністерство освіти Вірменії та ін., реалізуючи власні довгострокові та одноразові проекти. Прикладом такої взаємодії можна назвати міжнародну науково-практичну конференцію, присвячену 1030-літтю хрещення Київської Русі та 1000-літтю освячення Собору Святої Софії, що відбулася 5–10 листопада 2017 р. Цей захід проводиться вже вдруге за ініціативи вірменського товариства культурних зв'язків АОКС-Україна. Також, ця громада нерідко виступає ініціатором взаємодії вірменських та українських шкіл між собою. Така співпраця виявляється в спільних проектах з організації двосторонніх візитів, виставок, літературних вечорів тощо. Прикладом такого заходу є урочисте паломництво до Кам'янця-Подільського 28 червня 2016 р., в якому взяли участь представники Міністерства Діаспори РВ. Крім самого свята було започатковано міжнародний проект «Подаруй книгу», який передбачає безкоштовну передачу книг вірменськими громадами до місцевих бібліотек.

Вагомим аспектом культурної кооперації вірменських громад України з Вірменією є діяльність з книгодрукування. Прикладом такого об'єднання є взаємодія АОКСу з видатним вірменським вченим філологом В. Мадояном. Так, завдяки цій кооперації книгу Н. Нікітенко «Від Царгорода до Києва» в 2016 р. було перекладено і перевидано вірменською мовою.

Окрім видавництва друкованої продукції, важливим напрямком у розвитку взаємозв'язків між діаспорою і батьківщиною є поширення й розповсюдження та популяризація книг і газет вірменських громад. Київська вірменська громада нерідко передає в дар партії книг і періодики з історії та культури вірмен. Крім того, громада активно співпрацює з вітчизняними та зарубіжними організаціями за напрямком освіти науки та культури. Зокрема, з Мінська КВГ періодично отримує вірменський історико-культурологічний журнал «Анив» (редактор К. Агемян), з Варшави – польсько-вірменську газету «Аветис» (редактор А. Артвич). І навпаки, українсько-вірменські видання «Арагац», «Вірменський вісник» та «Голуб Масіса» регулярно надсилаються до бібліотеки Єрвану.

Згідно з твердженням дослідника-теоретика вірменських громад Е. Мелконяна, для функціонування діаспори як певної етнокультурної цілісності особливу роль відіграють пандіаспоральні організації, головною з яких вчений називає Вірменську Апостольську церкву [8, с. 132]. Тобто, вірменська церква виступає не лише носієм духовності усіх вірмен світу, а й потужним, об'єднуючим та координуючим механізмом у функціонуванні вірменських громад

На поєднанні світської та релігійної моделі функціонування вірменської діаспори наголошує й Л. Абраамян. Вчений зазначає, що історія вірменських громад свідчить про те, що ті з них, релігія яких співпадала з релігією приймаючої сторони, приречені до втрати своєї національної ідентичності. Прикладом такої асиміляції Абраамян вважає розщеплення вірмено-католицької громади в Україні та Польщі після того, як в кін. XVIII ст. вірмен позбавили протекції польських правителів [1, с. 141]. Проте, сьогодні вірменська апостольська церква є як інтегруючий елемент діаспори, так і орган, що об'єднує вірменську діаспору з етнічною батьківщиною.

У цьому контексті показово, що окрім співпраці між великими організаціями, зв'язки вірмен з батьківщиною підтримують і невеликі, але давні міста й громади України. Прикладом такої взаємодії може бути підписання меморандуму про співпрацю між Білгород-Дністровським і Ечміадзіном, ініційоване консулом Вірменії в Одесі Г. Гуляном за підтримки Спілки вірмен України. Під час офіційного візиту міського голови Білгорода-Дністровського, А. Гінак до Ечміадзіну – релігійної столиці вірмен, та її зустрічі з католиком усіх вірмен Гарегіном II, владики звернув увагу на співпрацю між містами й наголосив на важливості встановлення українсько-вірменських зв'язків в галузях культури та туризму [9].

Для розуміння феномена й ролі вірменської церкви в культурній життєдіяльності громад варто проаналізувати особливості цього інституту. Наукові розвідки вірменознавців завжди торкаються теми Вірменської Апостольської церкви (далі – ВАЦ). Ця закономірність обумовлена тим, що невід'ємною та основоположною рисою вірменської культури є християнська релігія. Таку позицію обстоюють як дослідники особливостей вірменської діаспори в світі [8], так і вітчизняні науковці соціальних й культурних аспектів життєдіяльності вірменського етносу в умовах українського простору [2; 4; 5].

Такі догматичні та обрядові особливості вірменської церкви обумовлює її унікальність, а винятково шанобливе ставлення вірмен до своєї церкви пояснює важливу роль, яку ВАЦ відіграє в культурному житті соціуму (як в межах діаспори, так і стосовно місцевого населення). Завдяки цьому, з самого початку зародження християнства у Вірменії, церковні звичаї та обряди майже не зазнавали змін, чим пояснюється їх самобутність. Державною релігією християнство стало у Вірменії завдяки Григорію Просвітителю (або ж вірм. – СурбГрігорЛусаворіч), на честь якого і сьогодні часто називають найгарніші храми (наприклад, ім'я святого має найбільша вірменська церква в Україні – у м. Дніпрі).

Вірменська церква є невід'ємною частиною вселенської церкви Христової. Християнство у Вірменії було поширене апостолами Христа – Фадеєм і Варфоломієм. Ними в країні були затверджені два єпископати (престоли), звідки йдуть корені назви «Вірменська Апостольська Церква». Відомо, що християнська церква язичницької Вірменії піддавалася гонінням. У 301 р. зусиллями св. Григорія Просвітителя і царя Вірменії, Трдата III, християнство як релігію прийняли на державному рівні. Таким чином, Вірменія

стала першою християнською державою в світі. У кін. IV ст. ВАЦ був заснований суверенний патріарший престол, в організації якого ключову роль відіграв цар Вірменії Пап, ініціювавши освячення безпосередньо на апостольському престолі. До V ст. освіта, богослужіння та проповідь проводилися на сирійській та грецькій мовах, або розмовній вірменській. Розвиток християнської культури зумовив потребу у вірменській писемності й алфавіті, які було створено в 405 р. св. архімандритом Месропом Маштоцем. Ця подія була підґрунтям для розвитку самобутньої вірменської християнської культури і образу вірменської церкви. Так, з V ст., який вважається «золотим» століттям вірменської культури, з'являються характерні твори вірменського церковного зодчества, живопису, писемності, музики, філософської думки та ін. Зокрема, зі створенням алфавіту з'являються школи, вірменською мовою здійснено переклад Біблії, пишуться книги, складаються ширакани (духовні гімни). У цей час з'являються перші хачкари, а церковна архітектура створює підґрунтя для своїх оригінальних традицій. Також простежується виникнення купольних храмів з вегаром (багатогранна піраміда або конус).

В Україні ще в домонгольський період вірменська єпархія була розташована в Києві, яка була першим вірменським церковним адміністративним центром на Русі. У першій пол. XIV центром вірменської церкви був Львів, де, незабаром, за свідченнями Я. Дашкевича, утворився цілий сакральний комплекс (поблизу церкви св. Анни, у підніжжі Замкової гори): дві вірменські церкви й монастир [6, с. 1022]. Важливою подією в житті вірменської церкви на українських теренах був 1363 р., коли збудовано Вірменський Кафедральний собор Успіння Пресвятої Богородиці. Храм зберігся до наших днів, а м. Львів сьогодні є кафедрою єпископа. Окрім львівської, другою за значенням на українських теренах була парафія Кам'янця-Подільського.

Сьогодні ВАЦ в Україні є активно діючим інтегруючим елементом, цементуючою силою діаспори. Важливим чинником діяльності церкви є її голова та священники. Так, станом на 2017 р. у підпорядкуванні єпархії знаходиться 25 приходів (парафій), 12 священників, 3 диякона та глава – єпископ Маркос Оганесян (від 2015-го р.). У період становлення незалежності України, главою єпархії був Натан Оганесян. Показовим є факт, що напередодні проголошення незалежності України на Форумі релігійних організацій владика виголосив переконливу промову, закликаючи представників церковної влади до визнання незалежності нової країни. Зі слів владика, будучи вже головою єпархії та проживаючи у Львові, онуку своєї сестри родина віддала принципово в україномовну школу [10]. Варто зазначити, що владика Натан, обіймаючи посаду в Україні, займав активну позицію й приділяв багато часу розвитку культури. Так, влаштовуючи конкурси дитячої творчості, допомагаючи в написанні книги «Енциклопедія вірменської культури в Україні» та беручи участь у конференціях про вірменську культуру, владика Натан зробив значний внесок у становлення й розквіт вірменської церкви в незалежній Україні. У період 2001–2015 рр. главою Української єпархії ВАЦ (далі – УЄВАЦ) був

архієпископ Грігоріс Буніатян, який серйозно опікувався питаннями будівництва церкви та відомий своїми високими дипломатичними здібностями. Значних зусиль владики доклав до повернення колишньої території вірменської церкви на Подолі в м. Києві та до зведення нового храму. Однак, попри усі намагання, територію під церкву вдалось отримати лише на в'їзді у Київ (біля Борисполя), поблизу вулиці Вірменської. Саме там у 2014 р. розпочалося будівництво каплиці, яку в 2015 р. у пам'ять про жертв геноциду 1915 р. (та у зв'язку із 100-ю річницею трагічної події), освятили й дали назву Србоц Наатакац (з вірм. – Святих Великомучеників). У 2017 р. повністю завершено будівництво каплиці й трапезної (Матагатун – з вірм. дім принесення жертви, тобто матагу). Зведення храму розпочалося дещо раніше, у 2013 р., й триває дотепер. Зважаючи на значні розміри споруди, гадаємо, що вона розрахована на велику кількість прихожан. Це обумовлено урбанізаційними процесами, які сприяють переселенню українського населення в бік столиці та столичної області. Після раптової відставки Грігоріса, у березні 2015-го р., владикою призначено єпископа Маркоса Оганесяна. Владика буває присутнім на багатьох релігійних та світських заходах як вірменських, так і українських організацій. Переважна більшість з цих акцій розпочинаються з молитовного благословення єпископа, що відображає високу повагу і дбайливе ставлення Його Преосвященства до культурно-церковного життя України. У період з 2015–2017 рр. Владика Маркос освятив більше десяти хачкарів й бере активну участь у підтримці (інформативній чи духовній) та сприянні (фінансовому та дозвільному) освітніх й наукових проєктів (конкурсів, виставок, конференцій, форумів), видавництві книжок тощо.

Також, вже два роки поспіль (2017 та 2018 рр.) єпископ М. Оганесян створює календарі з інформативною складовою. Календар 2017 р. містить фотографії та опис найбільш знаменитих вірменських храмів, в основному, сучасних. Календар 2018 р. буде складається з подібної схеми, однак вже із зображеннями та описом давніх храмів Вірменії. Обидва календарі друкуватимуться вірменською та українською мовами і розсилатися вірменським громадам та церквам України.

Активної позиції в культурному житті вірменських громад (особливо молодіжних) дотримується київський священик Тер-Карапет Гарібян. На прикладі його діяльності розглянемо найважливіші моменти участі представників вірменської церкви в культурному житті України. До основних видів діяльності священика Тер-Карапета належить: щомісячна участь у засіданнях душпастирської наради в Пенітенціарній службі, участь в раді при Міністерстві юстиції та при Міністерстві молоді та спорту, в комісії з медіа служіння при Всеукраїнській раді церков та релігійних організацій (ВРЦіРО), член правління Київської вірменської громади (КВГ) та Молодіжної організації Київської вірменської громади (МОКВГ), секретарство єпархії. Під час засідань рад при міністерствах відбуваються обговорення, голосування та вирішення питань, в яких беруть участь усі її члени. Крім цього, Тер-Карапет як член правління КВГ ТА МОКВГ задіяний та обізнаний в усіх аспектах діяльності

громад м. Києва. Як член медіа-комісії священник надає інформацію до ЗМІ, зокрема вірменських, про новини церковного й культурного життя вірмен України [11].

Важливою подією в церковному житті вірменської діаспори в Україні буде офіційний візит Католикоса Всіх вірмен Гарегіна II у 2018 р. Приводом для цього візиту є урочисте освячення основи київського вірменського храму в Києві та зведеного собору в м. Дніпро. 16 березня католикос освятить міро 16 помазаних і обмитих водою і міро каменів київського храму (ця цифра означає 12 апостолів, 2 євангеліста, св. Григорія Просвітителя та Апостола Павла). Цікаво, що освячення церкви в Дніпрі відбудеться 17 березня – в день св. Григорія Просвітителя (це одне з двох свят в цьому році (окрім Трндезу 13 лютого), під час Великого посту, коли дозволяється відслужити літургію з відкритим вітарем). Напередодні цієї події, ввечері 16 березня, румунським вірменським єпископом у Дніпрі буде проведено освячення купелі храму.

Церква і парафії є важливою частиною національно-культурного життя будь-якої вірменської громади. Історично діяльність церкви була тісно пов'язана з громадською та культурною. Вірменська церква завжди була символом освіти, науки та культури, уособлювала в собі ідеали життя й моралі, а також надихала до національно-визвольних рухів. Ці традиції поваги вірмен до своєї церкви збереглися і дотепер. ВАЦ, як і раніше, продовжує активно брати участь у культурній діяльності національних громад. До основних функцій церкви, в яких виявляється її роль, належать такі: святково-дозвільна, соціальна, духовна, просвітницько-виховна, видавнича.

Важливим культурним явищем кожного народу є відзначення національних та релігійних свят. Варто зазначити, що переважаюча більшість основних вірменських свят є релігійними (окрім кількох світських свят, особливості яких описані в підрозділі про становлення вірменських громад). Основними календарними святами ВАЦ є: Різдво, Пасха (Затік), Преображення (Вардавар), Вознесіння св. Богородиці й Воздвиження святого хреста. Вірменська церква зберегла давню традицію святкування Різдва 6 січня. У той час як переважна більшість православних віруючих відзначають його на день пізніше. У середньовіччі разом з Різдром, вірменська церква почала відзначати і Богоявлення. ВАЦ України відзначає Великдень за григоріанським календарем. Вірменські великодні гуляння мають особливий інтерес з огляду на яскравий художній колорит. Вони починаються після суботньої служби Святвечора й, за традицією, супроводжуються церемонією прикрашання дерев крашанками. У діаспорі така традиція не збереглася, проте і в Україні святкування супроводжується народними піснями, танцями. Варто відмітити, що у вірменській традиції є спеціальні великодні танці, пісні, ігри та розваги. Також, в цей день надають жертвовну допомогу малозабезпеченим.

Свято Преображення Господнього має своєрідний характер, що виражається в гармонійному поєднанні язичницької та християнської звичаєвості. Так, свято Вардавар складається з двох частин: світської та релігійної. Григорій Просвітитель, щоб не відштовхувати народ, який

століттями дотримувався укорінених язичницьких традицій, християнізував ці обряди. Таким чином язичницьке шанування води, що в поєднанні з символом чистоти і світла, яке символізує перетворення Христа, було об'єднане в єдине свято Вардавар. Відмінна риса Вознесіння св. Богородиці вірмен виражається у самоназві свята, в той час як за православною традицією інших народів це свято називається Успінням. Після святкової літургії освячується виноград, як джерело вина для святого причастя. У молитві звучить прохання до Бога освятити всі виноградники, так як Христос себе порівнював з лозою. Вечірній службі з нагоди Воздвиження святого хреста, в неділю, передує хресний хід навколо церкви. Для хреста споруджується спеціальна підставка, устелена квітами, а сам хрест прикрашений базиліком. Ця традиція пов'язана з історією, яка сталася у Вірменії при поверненні в Єрусалим дерева хреста господнього з полону в Ірані на початку VII ст. У складі армії візантійського імператора Геракла був вірменський полк на чолі з князем Мжежом Гнуні. Недалеко від вірменського міста Карін (нині Єрзерун), перські війська намагалися завдати удару союзним християнським військам, щоб полонити дерево святого хреста Господнього. Після перемоги на користь вірмен, повернувшись до хреста, учасники битви помітили, що на місці, де він лежав, біля підніжжя гори пробилося чисте джерело і навколо все усіяне ароматним базиліком. На згадку про цю подію, яка сталася в ранньому середньовіччі, ВАЦ з особливою шаною відзначає свято Воздвиження св. хреста.

Окрім свят, дотримання традицій та збереження самобутності, які є важливою місією церкви, яка разом з вірменськими громадами влаштовує різноманітні заходи (паломництва, фестивалі). Прикладом такої організації може бути регулярний фестиваль-паломництво до Кам'янця-Подільського, який проводиться на території Вірменської каплиці міста і складається зі служби, та насиченої концертної програми, в якій задіяні як професійні, так і самодіяльні виконавці. Також, усі бажаючі об'єднуються в групу, яка прямує до гори, де розміщено Сім каменів на честь громад засновників міста, серед яких є вірменський камінь.

Друга функція церкви пов'язана із закономірною потребою людини та групи людей до соціалізації. Щонеділі, після відправлення служби, відбувається спілкування членів громади без офіціозу. При цьому, враховуючи, що цей захід відвідують й представники керуючої гілки діаспори, виникає так звана площа, де кожен бажаючий може звернутись з проханням, запропонувати новий проект чи повідомити якусь новину безпосередньо голові громади, чи асоціації. Це «живе спілкування» відбувається, оминаючи посередників, і є важливою рушійною силою, яка робить діаспору одним організмом, що діє злагоджено, погоджено і на всіх рівнях організації.

Третя, за своєю суттю, головуюча функція церкви полягає в здійсненні богослужіння і духовного окормлення мирян. Варто наголосити на тому, що відмінною рисою середньовічної культури було те, що визначальну роль у суспільному житті відігравала церква. Сьогодні у вірменській діаспорі панує розумне поєднання церковної та світської ідеології. У цьому й простежується

яскраво виражена домінанта національного характеру вірмен. Цю рису можна охарактеризувати, як давню християнську традицію, що проявляється в першочерговій важливій місії духовного збагачення громадськості.

Четвертою є просвітницько-виховна функція, яка пов'язана з культурно-освітніми центрами, що завжди входять до храмового комплексу вірменської церкви. Культурно-освітній центр – це місце, де священиками проводяться лекції, обговорення та семінари, відбуваються театральні, лялькові, музично-хорові постановки, а також художні виставки, збори молодіжних громад, тощо. Так, численні члени громади та усі бажаючі збираються на такі заходи, аби поспілкуватись із священнослужителями на теми моралі, духовності й релігії. Також, в кожному осередку, де є вірменський священик відбуваються лекційні заняття в недільних школах. Священик цього осередку приходить на урок і проводить лекції про історію Вірменії, вірменської церкви, а також займається виховною роботою з дітьми та молоддю в морально-етичному плані.

Важлива позиція вірменської церкви до військового конфлікту на Сході України. 19 липня 2014 р. Київська вірменська громада збрала кров для постраждалих під час військових подій на Донбасі й відправила її туди завдяки допомозі церкви. Також, через церкву надсилали гуманітарну допомогу в Донецьке представництво вірменської церкви. Крім цього, згідно з рішенням ВРЦіРО, члени її ради (до якої входить і УЄВАЦ), під час зустрічі з головою СБУ В. Грицаком, розпочали роботу зі звільнення військовополонених на Сході України. Завдяки численним зверненням членів ради до громадських, державних, релігійних установ та об'єднань у всьому світі, 17.11.2017 р. вдалося звільнити з полону 19 українських військових.

Наукова новизна розвідки полягає у введенні до наукового обігу аналізу діяльності вірменської діаспори України щодо налагодження взаємозв'язків з етнічною батьківщиною.

Висновки. Історичний досвід засвідчує, що вірменська діаспора будь-якої країни є невіддільною від життя вірменської церкви, тобто світська та релігійна діяльність тісно пов'язані між собою. Показовим є факт, що громада кожного міста здійснюючи різні заходи, найбільшим своїм досягненням вважає будівництво церкви. Це – вагомий доробок, яким буде пишатися кожен вірменин осередку, також, храм – це перше місце, куди при скруті йдуть вірмени. Тобто, церква є не лише консолідуючим елементом діаспори, її можна назвати центром громадського буття, навколо якого відбувається соціальна та культурна життєдіяльність. Окремо варто наголосити на тому, що вірменська діаспора сучасної України намагається підтримувати тісні й плідні зв'язки з Вірменією. Ці контакти розвиваються завдяки двом потужним організаціям Вірменії – Міністерству Діаспори та Вірменській Апостольській церкві – з одного боку, та Спільноті вірмен України, що об'єднує територіальні громадські культурні товариства діаспори – з іншого боку

Перспектива подальших досліджень полягає в поглибленні досліджень українсько-вірменських взаємозв'язків щодо вивчення діяльності української діаспори Вірменії, яка дуже активно розвивається в цьому напрямку.

Список використаних джерел

1. Абраамян Л. Армения и армянская диаспора: расхождение и встреча / Л. Абраамян/ Л. Абраамян// 21-й ВЕК. – Ереван, 2005. – № 2. – С. 137–155.
2. Бережна Н. Національні меншини (вірмени) в новітній історії України: соціокультурний підхід / Н. Бережна. // Вісник Черкаського університету. – 2015. – №342. – С. 97–100.
3. Бережна Н. Організаційно-структурне оформлення вірменських громад Київщини та Кіровоградщини (1990 – перша половина 2010-х рр.) / Н. Бережна. // Грани. – 2016. – №132. – С. 112–118.
4. Гаюк І. Вірменська апостольська церква як специфічний феномен християнського світу [Текст] : дис... канд. філос. наук: 09.00.11 / Гаюк Ірина Яківна ; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. – Київ, 2003. – 221 с.
5. Гаюк І. Специфіка дослідження культури вірменської діаспори в Україні / І. Гаюк // Мистецтвознавчі зап. / І. Гаюк. – Київ : Міленіум, 2016. – С. 154–161.
6. Дашкевич Я. Вірмени в Україні: дорогами тисячоліть / Я. Дашкевич. – Львів: Логос, 2012. – 1317 с.
7. Джангозян С. Процесс развития отношений между Арменией и Диаспорой в условиях утверждения независимой государственности : дис. канд. політ. наук : 23.00.02 / Джангозян С. – Ереван, Ин-т нац. стратегических исслед. им. Д. Канаяна МО РА, 2016. – 177 с.
8. Дятлов В. Армянская диаспора: очерки социокультурной типологии / В. Дятлов, Э. Мелконян. – Ереван : Институт Кавказа, 2009. – 207 с.
9. Ечміадзін і Білгород-Дністровський підписали меморандум про співпрацю [Електронний ресурс] // Союз армян Украины. – 2017. – Режим доступу : <http://www.sau.org.ua/echmiadzin-i-bilgorod-dnistrovskij-pidpisali-memorandum-pro-spiivratsyu/>. – Назва з екрану.
10. Інтерв'ю з архієпископом Натаном Оганесяном, (м. Єреван, 8 листопада 2018. Транскрибований аудіозапис).
11. Інтерв'ю із священником Тер-Карапетом Гарібяном, (м. Київ, 8 березня 2018 р. Транскрибований аудіо запис).
12. Кртян Л. Роль армянской диаспоры в политическом процессе Французской Республики : автореф. дисс. канд. полит. наук : 23.00.02 «политические институты, процессы и технологии» / Кртян, Лусик Артаваздовна ; Нижегород. гос. ун-т им. Н.И. Лобачевского – Нижний Новгород, 2011. – 25 с.
13. Союз армян Украины признан самой эффективной структурой года в диаспоре по результатам опроса в Армении [Электронный ресурс] // Союз армянской молодежи Украины. – 2017. – Режим доступа: <http://samu.net.ua/soyuz-armyan-ukrainy-priznan-samoj-effektivnoj-strukturoj-goda-v-diaspore-po-rezultatam-oprosa-v-armenii/>. – Загл. с экрана.
14. Союз армян Украины укрепляет связи с Министерством культуры Армении [Електронний ресурс] // Аспекти – все важное в Украине и в мире. – 2017. – Режим доступа: <http://aspekty.net/2017/soyuz-armyan-ukrainyi-ukreplyaet-svyazi-s-ministerstvom-kulturyi-armenii/>. – Назва з екрану. – Загл. с экрана.

References

1. Abraamyan, L. (2005). 'Armenia and the Armenian Diaspora: Parting and Meeting'. *Dvadtsat' pervyy vek [The 21st Century]*, no. 2, pp. 137–155.
2. *Aspekty.Net* (2018). 'Union of Armenians of Ukraine strengthens ties with the Ministry of Culture of Armenia'. [online] Available at: <<http://aspekty.net/2018/soyuz-armyan-ukrainyi-ukreplyaet-svyazi-s-ministerstvom-kulturyi-armenii/>>. [Accessed 3 May 2017].
3. Berezhna, N. (2015). 'National Minorities (Armenians) in the Newest History of Ukraine: Socio-Cultural Approach'. *Visnyk Cherkaskoho universytetu [Bulletin of Cherkasy University]*, no. 342, pp. 97–100.
4. Berezhna, N. (2016). 'Organizational and structural registration of Armenian communities of Kyiv region and Kirovohrad region (1990 – first half of 2010)', *Hrani [Facets]*, no.132, pp. 112 – 118.
5. Dashkevych, Y. (2012). *Armenians in Ukraine: Through Roads of Millennia*. Lviv: Logos.
6. Dyatlov, V., Melkonyan, E. (2009). *Armenian diaspora: essays on sociocultural typology*. Yerevan: The Caucasus Institute.
7. Dzhangozyan, S. (2016). *The process of development of relations between Armenia and the Diaspora in the conditions of the establishment of independent statehood*. D. Ed. D. Kanayan Institute of National Strategic Studies.
8. Haiuk, I. (2003). *Armenian Apostolic Church as a Specific Phenomenon of the Christian World*. D.Ed. National Academy of Sciences of Ukraine, H. Skovoroda Institute of Philosophy.
9. Haiuk, I. (2016). 'Specificity of studying culture of the Armenian diaspora in Ukraine'. *Mystetstvoznavchi zapysky [Art critical notes]*, no. 29, pp. 154–161.
10. *Interview with Archbishop Nathan Hovhannisyan*, (2017). (Yerevan, November 8, transcribed audio).
11. *Interview with the priest Ter-Karapet Garibian*, (2017) (Kyiv, March 8, Transcribed Audio Record).
12. Krtyan, L. (2011). 'The role of the Armenian diaspora in the political process of the French Republic. D.Ed. N. Lobachevsky Nizhny Novgorod State Institute.
13. Echmiadzin and Bilhorod-Dnistrovskiy signed a memorandum of cooperation [online] // Union of Armenians of Ukraine. – 2018. – Available at: <http://www.sau.org.ua/echmiadzin-i-bilgorod-dnistrovskij-pidpisali-memorandum-pro-spivpratsyu/>. – [Accessed 1 May 2017].
14. The Union of Armenians of Ukraine was declared the most effective structure of the year in the diaspora according to the survey in Armenia [online] // The Union of Armenian Youth of Ukraine. – 2017. – Available at: <http://samu.net.ua/soyuz-armyan-ukrainy-priznan-samoj-effektivnoj-strukturoj-goda-v-diaspore-po-rezultatam-oprosa-v-armenii/>. – [Accessed 1 May 2017].